

At være trans i EU

Sammenlignende analyse af data fra EU's LGBT-undersøgelse

Sammendrag

Artikel 1, 2 og 3 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder sikrer retten til menneskelig værdighed, retten til livet og retten til respekt for menneskets integritet. Artikel 6, 7 og 8 sikrer retten til frihed og sikkerhed, til respekt for privatliv og familieliv og ret til beskyttelse af personoplysninger. Artikel 14 anerkender retten til uddannelse og artikel 20 retten til lighed for loven. Artikel 21 sikrer retten til ikkeforskelsbehandling, bl.a. på grund af køn, og artikel 35 anerkender retten til sundhedsbeskyttelse, artikel 45 retten til fri bevægelighed og opholdsret og artikel 47 retten til adgang til effektive retsmidler og til en upartisk domstol.

Det mandlige eller kvindelige køn, som vi officielt får tildelt ved fødslen, bygger på vores fysiske træk. Dette svarer dog ikke nødvendigvis til vores kønsidentitet, dvs. den måde vi tænker på og føler om vores køn. I takt med at flere og flere transpersoner åbent nægter at identificere sig som enten mand eller kvinde, bliver det klart, at kønsidentitet ikke kan indpasses i snævre »kvinde«- og »mand«-bokse. Resultaterne af EU's undersøgelse blandt lesbiske, bøsser, biseksuelle og transkønnede (LGBT) understreger nødvendigheden af at komme ud over disse bokse både i generelle kønsdiskussioner i samfundet, og når vi overvejer specifikke juridiske og politiske foranstaltninger.

Dette muliggøres af de righoldige og sammenlignelige data fra den LGBT-undersøgelse, der blev udført af Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA), idet de kaster lys over dagliglivet for transpersoner i Den Europæiske Union (EU) og medlemsstaterne.

»Som transkønnet mener jeg, at det er utrolig vigtigt, at beslutningstagere og sundhedstjenesteydere forstår, at der er mere end blot to yderpunkter i kønsspektret. Der kan være alt ind imellem, og folk kan leve et rigt liv uden at befinde sig i den ene eller anden ende af spektret, dvs. ikke helt mand eller ikke helt kvinde. Vi har behov for større forståelse, men hvad der er nok så vigtigt, er flere ressourcer og juridisk støtte til at leve vores liv på samme vilkår som andre.« (Transkvinde, 28 år, Nederlandene)

Den fuldstændige rapport, *Being Trans in the European Union* (At være trans i Den Europæiske Union) og resuméet heraf bygger på dokumentation fra undersøgelser og indeholder en analyse af virkeligheden for 6 579 selverklærede transrespondenter en samlebetegnelse, der dækker alle personer, som identificerer sig med et andet køn og/eller udtrykker deres kønsidentitet på en anden måde end den, de fik tildelt ved fødslen. Transpersoner i Europa og resten af verden anvender i vid udstrækning dette udtryk, hvorfor det blev valgt for at undgå forveksling med en af de mulige identitetsgrupper, som respondenterne kunne vælge (»transkønnet«). Selv om resultaterne ikke kan betragtes som repræsentative for alle transpersoner i EU, udgør de den hidtil største samling af empirisk dokumentation af sin art og kaster lys over transkønnede personers erfaringer på forskellige områder af livet.

Hovedkonklusioner

Resultaterne viser, at transpersoner ofte er udsat for krænkelse af deres grundlæggende rettigheder, dvs. forskelsbehandling, vold og chikane, i langt højere grad end andre lesbiske, bøsser eller biseksuelle, der deltog i undersøgelsen. Disse erfaringer

fremkalder uafslægt følelser af frygt og får nogle transpersoner til at undgå visse steder og skjule sig eller tilsløre deres sande kønsidentitet.

De problemer, transpersoner støder på, når de frit vil udtrykke deres oplevede køn, er udtryk for en vedvarende mangel på offentlig bevidsthed om deres sande identitet og liv. De skaber en ond cirkel af frygt og uvidenhed, intolerance, forskelsbehandling og endog hadmotiveret vold.

Når der udvikles og gennemføres handlingsplaner, positive særforanstaltninger og ligestillingspolitikker til bekæmpelse af forskelsbehandling, fortæller transpersoner, at de hyppigere er åbne om deres kønsidentitet. Undersøgelsesresultaterne understreger, at juridiske rammer og politiske instrumenter også spiller en rolle. De bidrager til at beskytte og fremme grundlæggende rettigheder og til at udvikle sociale normer og opfattelser, hvilket forbedrer folks liv.

FRA-udtalelse

Styrkelse af EU's indsats og nationale modforanstaltninger

EU og medlemsstaterne opfordres til at håndtere transspørgsmål på grundlag af dokumentationen fra denne undersøgelse og de erfaringer, man har gjort sig i nogle EU-medlemsstater, og den lovende praksis, der findes dér. De bør navnlig betragte kønsidentitet og kønsudtryk som beskyttede områder i deres politik, handlingsplaner og bevidstgørelseskampagner for menneskerettigheder og ikkeforskelsbehandling.

Da denne undersøgelse har konkluderet, at forskelsbehandling og vold ofte kan finde sted på grund af en persons afvigende kønsudtryk, bør EU's strategi for ligestilling mellem kvinder og mænd styrkes, så den kommer til at omfatte foranstaltninger til bekæmpelse af kønsstereotyper og forskelsbehandling på grund af kønsidentitet, kønsudtryk og transfobi.

TRANSRESPONDENTER I EU'S LGBT-UNDERSØGELSE

På grund af transpersoners forskellighed foretages undersøgelsen af underidentitetsgrupperne i denne analyse, vel vidende at de problemer med grundlæggende rettigheder, som berører dem, kan være vidt forskellige. Selv om tidligere forskning i forbindelse med transundersøgelser beskriver forskelle i transkvinders, transmænds og andre transpersoners liv, er det første gang, at en EU-dækkende undersøgelse gør det muligt at sammenligne de forskellige undergrupper. Det materiale, der ligger til grund for EU's LGBT-undersøgelse, indeholder et tilstrækkeligt antal personer i undergrupperne til, at man kan foretage en nøjagtig sammenligning mellem dem (figur 1).

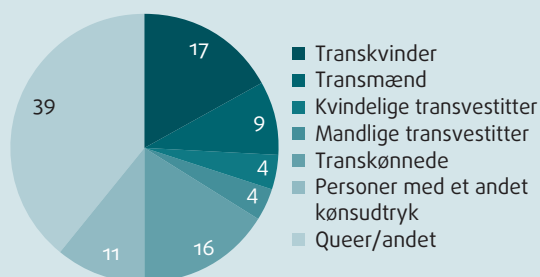
Disse grupper – transkvinder, transmænd, kvindelige transvestitter, mandlige transvestitter, transkønnede, personer med et andet kønsudtryk og queer/andre personer – svarer til de betegnelser, som transrespondenterne selv har valgt. Transpersoners erfaringer berøres også af deres uddannelsesmæssige og socioøkonomiske baggrund og andre forhold, som der blev taget hensyn til i analysen, hvor det var relevant.

Egenskaber hos de transrespondenter, der deltog i undersøgelsen

Transrespondenterne:

- har en lav gennemsnitsalder, idet syv ud af ti respondenter er mellem 18 og 39 år (gennemsnit: 34 år)
- falder ind under forskellige undergrupper (identitetsgrupper), idet der er dobbelt så mange transkvinder som transmænd og næsten lige så mange kvindelige som mandlige transvestitter

Figur 1: Identitetsgrupper i transundersøgelsesmateriale (procent)

Spørgsmål: Beregnet variabel på grundlag af følgende undersøgelsesspørgsmål:

A2. Hvilket køn blev du tildelt ved fødslen?
Kvinde/mand.

A3. Er/har du været transkønnet? Ja.

A3.1. Vælg det svar, som passer bedst til dig
1. Transperson, 2. Transseksuel, 3. Kvinde med en transseksuel fortid, 4. Mand med en transseksuel fortid, 5. Person med et andet kønsudtryk, 6. Transvestit, 7. Queer, 8. Andet, skriv her: ...

Bemærkning: Respondenter i kategorierne »transperson« og »transseksuel« blev igen opdelt i mænd og kvinder – se bilag 2 i hovedrapporten for flere detaljer.

Grundlag: Transrespondenter i EU's LGBT-undersøgelse.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

- er lige så ofte veluddannede som lavtuddannede
- falder generelt hyppigere ind under den lavere indkomstkvar til end befolkningen som helhed
- beskriver deres seksuelle orientering som biseksuel eller bøsse eller anvender andre betegnelser
- er som oftest ikke i et forhold, idet en tredjedel bor i en enkeltpersonshusstand
- bor hyppigere i et bymiljø.

De personer, der indgår i transundersøgelses materialet, er meget forskelligartede og adskiller sig ved de valgte underidentiteter eller undergrupper, den gængse følelse af at være mand, kvinde eller noget andet (kønstillørsforhold), kønsudtryk og de måder, hvorpå respondenterne har forsøgt at leve i overensstemmelse med deres kønsidentitet (åbenhed/social og/eller medicinsk transition).

Halvdelen af transrespondenterne er **højtuddannede** (højere læreanstalt, universitet eller højere eksamen, 53 %). Halvdelen af transrespondenterne (51 %) oplyser, at de har lønnet arbejde, hvilket omfatter personer på orlov. Én ud af fire respondenter er studerende (24 %), og 13 % er arbejdsløse. En lille del af dem, der indgår i undersøgelses materialet, udfører ulønnet eller frivilligt arbejde, er pensioneret eller arbejder af andre grunde ikke.

Indkomstfordelingen mellem de personer, der indgår i det samlede LGBT-undersøgelses materiale, svarer til indkomstfordelingen i befolkningen som helhed ¹, idet ca. en fjerdedel af respondenterne falder ind under hver kategori. Transrespondenter er dog mere tilbøjelige end andre LGB-grupper til at have en husstandsindkomst i den nederste kvartil og mindre tilbøjelige til at have indkomster i den øverste kvartil.

Ca. halvdelen af respondenterne i alle transgrupper oplyser, at de på undersøgelsestidspunktet ikke var i et **forhold** (48 %), og flertallet angav deres **civilstand** som single (75 %). Én ud af syv respondenter er gift eller i et registreret partnerskab (15 %).

Forskelsbehandling

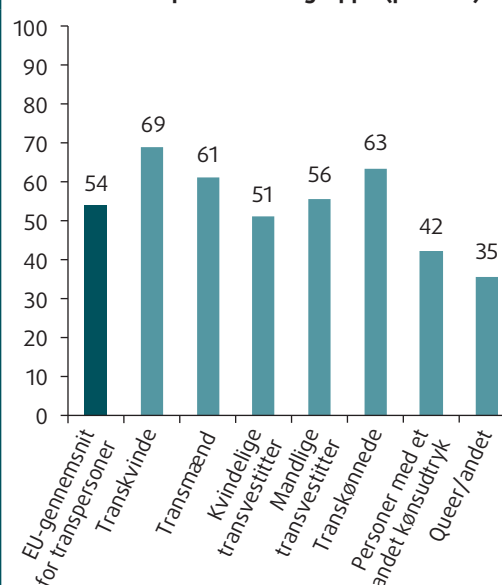
»Jeg ville ønske, at mit oplevede køn var uden betydning. Jeg burde kunne udføre mit arbejde og blive behandlet fair og med respekt, uanset hvordan jeg præsenterer mig. Jeg ønsker blot at være mig selv uden at skulle bekymre mig om andre.« (Transperson, 42 år, Det Forenede Kongerige)

Lige og fuld deltagelse i samfundslivet for alle uden forskelsbehandling er en forudsætning for inklusive og sammenhængende samfund, der drager nytte af den menneskelige kapital og sikrer velfærd og velstand for alle samfundsmedlemmer. I den henseende er resultaterne af EU's LGBT-undersøgelse bekymrende. De viser, at lighed for transpersoner endnu er et vanskeligt opnåeligt mål, og at det kræver en resolut indsats på EU- og medlemsstatsplan.

I året forud for undersøgelsen følte mere end halvdelen af alle transrespondenter (54 %) mod 47 % af alle LGBT-respondenter sig personligt forskelsbehandlet eller chikaneret, fordi de blev opfattet som transpersoner. De respondenter, der var unge, ikke i lønnet arbejde eller fra en lavere indkomstkklasse, følte sig generelt mere forskelsbehandlet. Jo mere åbne transrespondenter var om at være eller have været transpersoner, desto

¹ Afledt af resultaterne af den europæiske sociale undersøgelse (ESS) om indkomstfordeling, se bilag i hovedrapporten for flere detaljer.

Figur 2: Respondenter, der inden for de sidste 12 måneder har følt sig forskelsbehandlet eller chikaneret, fordi de blev opfattet som transpersoner, fordelt på identitetsgruppe (procent)

Spørgsmål: C2A. Har du i løbet af de sidste 12 måneder i det land, hvor du bor, personligt følt dig »diskrimineret eller chikaneret, fordi du blev opfattet som: D. Transperson. Ja.

Grundlag: Transrespondenter i EU's LGBT-undersøgelse.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

større var sandsynligheden for, at de følte sig forskelsbehandlet.

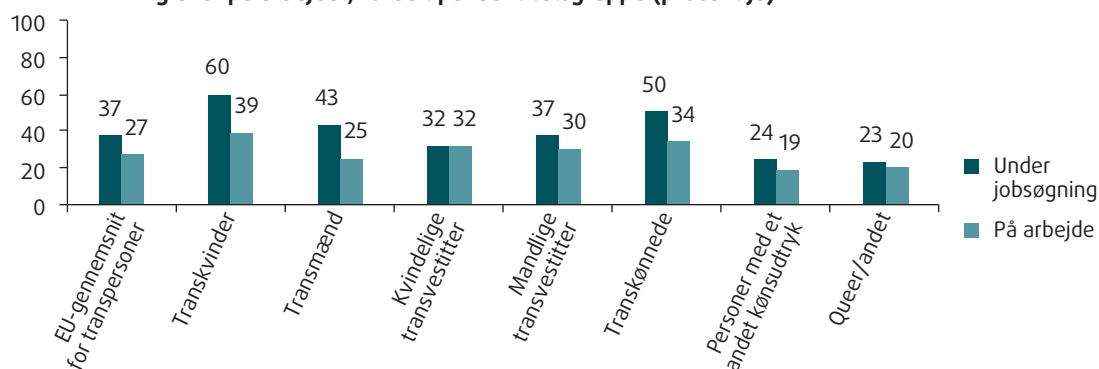
Undersøgelsen omfattede erfaringer med forskelsbehandling på flere områder af samfundslivet.

- Beskæftigelse: Mere end én ud af tre transrespondenter følte sig forskelsbehandlet under jobsøgning, fordi de var transpersoner (37 %), og

en fjerdedel (27 %) rapporterede om forskelsbehandling på arbejdet.

- Uddannelse: En fjerdedel af de transrespondenter, der gik i skole eller på universitetet eller havde et eller flere børn, som gik i skole eller på universitetet, oplyste, at de personligt havde følt sig forskelsbehandlet af personalet på skolen eller universitetet inden for de 12 måneder,

Figur 3: Respondenter, der inden for de sidste 12 måneder har følt sig forskelsbehandlet under jobsøgning eller på arbejdet, fordelt på identitetsgruppe (procent ja)

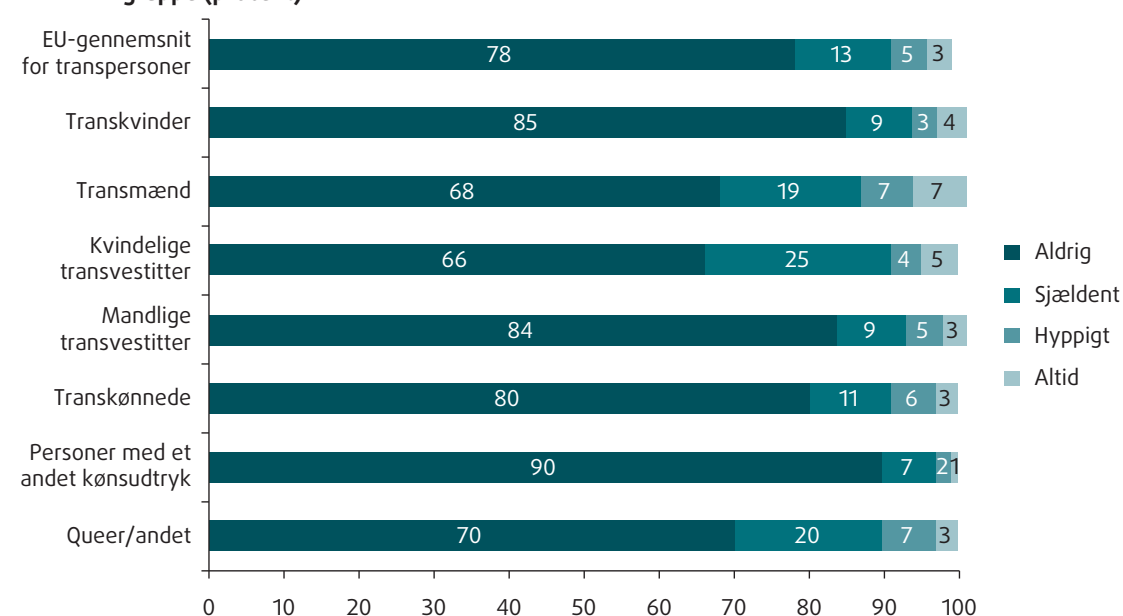

Spørgsmål: C4. Har du i løbet af de sidste 12 måneder personligt følt dig diskrimineret, fordi du er lesbisk, i nogle af de følgende situationer: A. Under jobsøgning B. På arbejde.

Grundlag: Transpersoner i EU's LGBT-undersøgelse, der ansøgte om et job, eller som arbejdede/var i beskæftigelse inden for de 12 måneder, der gik forud for undersøgelsen.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

Figur 4: Åbenhed om at være transperson i skoleforløbet på sekundærtrinet, fordelt på identitetsgruppe (procent)

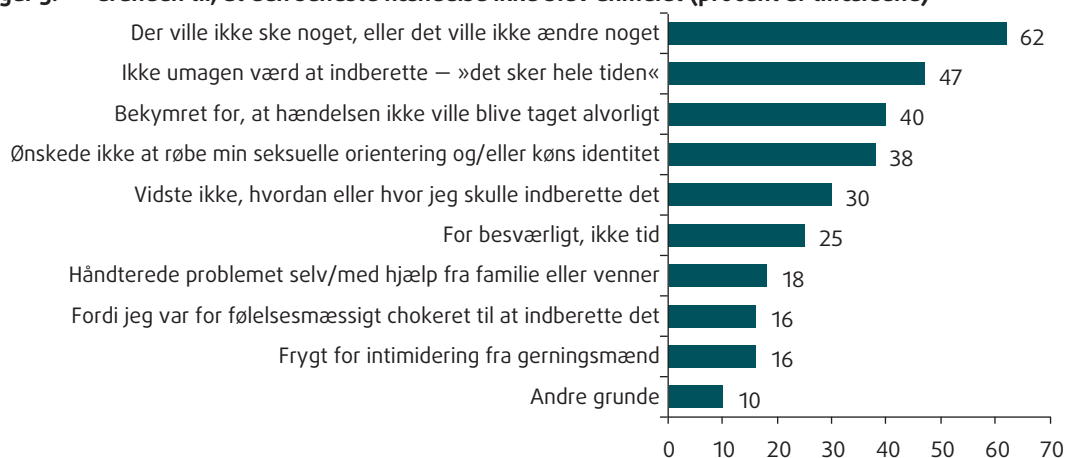

Spørgsmål: C9. I din skolegang, inden du fyldte 18 år, gjorde du da følgende ... A. Talte åbent om, at du var transperson, i skolen? Svarkategorierne som anført i figuren (bortset fra kategorien »Ikke relevant«).

Grundlag: Transrespondenter i EU's LGBT-undersøgelse, der følte, at spørgsmålet var relevant for deres situation.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

Figur 5: Grunden til, at den seneste hændelse ikke blev anmeldt (procent af tilfældene)

Spørgsmål: C6. Med hensyn til den sidste hændelse, indberettede du eller nogen anden dette noget sted? »Nej«.

C7. Hvorfor blev den ikke indberettet?

Grundlag: Transrespondenter i EU's LGBT-undersøgelse, der blev forskelsbehandlet og ikke indberettede den seneste hændelse med forskelsbehandling.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

der gik forud for undersøgelsen. Hvis man kun ser på transstuderende, stiger tallet til 29 %.

- Sundhedsydelse: Ca. én ud af fem respondenter, der har benyttet sundhedsvæsenet (22 %) eller den sociale sektor (19 %) i år forud for undersøgelsen, fandt, at sundhedspersonalet eller personalet i den sociale sektor forskelsbehandlede dem, fordi de var transpersoner.
- Varer og tjenesteydelse: Det at være ung, arbejdsløs og/eller fra en lavere indkomstkklasse øger sandsynligheden for, at respondenterne havde følt sig forskelsbehandlet i det år, der gik forud for undersøgelsen.

Kun et meget lille antal respondenter oplyste om den seneste hændelse med forskelsbehandling. Transpersoner er dog mere tilbøjelige til at oplyse om deres seneste erfaring end andre LGB-grupper. Mere end tre ud af fem transrespondenter anmeldte ikke hændelsen, fordi de var overbevist om, at der ikke ville ske noget, eller det ikke ville ændre noget, og

halvdelen af dem, fordi de fandt, at den ikke var værd at anmelde. Transrespondenterne var også bekymrede for, at hændelsen ikke ville blive taget alvorligt, og de ønskede ikke at afsløre deres seksuelle orientering og/eller kønsidentitet. Næsten én ud af tre (30 %) vidste ikke, hvordan eller hvor de skulle anmelde den.

Det er vigtigt at anmelde hændelser med forskelsbehandling til de kompetente myndigheder såsom ligestillingsorganer for at håndhæve den eksisterende lovgivningsramme, der forbyder forskelsbehandling på grund af kønsidentitet på beskæftigelsesområdet. I henhold til det omarbejdede ligestillingsdirektiv skal der oprettes ligestillingsorganer, der skal bistå ofre i forbindelse med deres klager over forskelsbehandling (artikel 20, stk. 2, litra a)). Endvidere skal medlemsstaterne sikre, at civilsamsfundsorganisationer hjælper ofrene ved at indtræde som part i klagen til retslige og/eller administrative instanser (artikel 17, stk. 2).

FRA-udtalelser

Forskelsbehandling i forbindelse med beskæftigelse og adgang til varer og tjenesteydelse

Resultaterne af undersøgelsen viser en påfaldende stærk forbindelse mellem kønsudtryk og erfaringer med forskelsbehandling. EU-lovgiveren bør ved revision af gældende ligestillingslovgivning eller vedtagelse af ny lovgivning på dette område sikre, at lovgivningen også omfatter forskelsbehandling på grund af kønsidentitet. Den nuværende retsbeskyttelse, som EU-lovgivningen yder personer, der agter at skifte, er ved at skifte eller har skiftet køn, bør udvides til at dække alle transpersoner.

Undersøgelsen viser, at meget få transrespondenter anmelder hændelser med forskelsbehandling, som de har været ude for, til myndighederne. EU bør fortsat nøje overvåge effektiviteten af de nationale klageinstanser og -procedurer i forbindelse med gennemførelsen af det omarbejdede ligebehandlingsdirektiv (2006/54/EF) og ligebehandlingsdirektivet i forbindelse med varer og tjenesteydelser (2004/113/EF). EU-medlemsstaterne bør sikre, at ligestillingsorganer og andre nationale klagemekanismer har passende mandat og ressourcer til at øge bevidstheden om forskelsbehandling på grund af kønsidentitet og forbedre anmeldelsen af hændelser.

EU-medlemsstaterne bør sikre, at den offentlige sektor udvikler og gennemfører diversitetsstrategier og ligebehandlingspolitikker med fuld respekt for privatlivet og deler erfaringer og god praksis i forbindelse med opfyldelsen af transpersoners behov. Dette kan f.eks. opnås ved at vedtage adfærdskodekser og gøre det lettere at ændre navne- og kønsoplysninger på beskæftigelsesrelaterede dokumenter. Medlemsstaterne bør fremme fagforeningers og arbejdsgiverorganisationers indsats for at forbedre diversitetspolitikker og politikker til bekæmpelse af forskelsbehandling på grund af kønsidentitet på arbejdspladsen og i erhvervsuddannelsesinstitutioner.

Forskelsbehandling på uddannelsesområdet

Undersøgelsen viser, at uddannelse er et område, hvor transrespondenter oplever mobning og negative reaktioner på grund af deres kønsudtryk eller -identitet. EU bør hjælpe med at bekæmpe mobning af transpersoner i skoler, uanset om det drejer sig om elever eller forældre, som led i indsatsen for at bekæmpe kønsstereotyper gennem EU-strategien for ligestilling mellem kvinder og mænd. EU's program for uddannelse bør tilskynde til peerlæring mellem EU-medlemsstaterne og fremme eksisterende bedste praksis for håndtering af transfobisk mobning.

EU-medlemsstaterne bør sikre, at skoler skaber et sikkert og støttende miljø for transpersoner, hvor der ikke forekommer forskelsbehandling, mobning og eksklusion. Skolerne bør opfordres til at vedtage generelle politikker for bekæmpelse af mobning, der omfatter transspørgsmål.

De kompetente offentlige myndigheder såsom ligestillingsorganer, nationale menneskerettighedsinstitutioner og børneombudsfolk bør have passende mandat og ressourcer og tilskyndes til at undersøge sager om mobning og forskelsbehandling på grund af kønsidentitet på uddannelsesområdet.

EU-medlemsstaterne bør sikre, at objektive oplysninger om kønsidentitet og kønsudtryk indgår i skolernes undervisningsplaner, for at fremme respekten og forståelsen blandt personale og elever og øge bevidstheden om transpersoners problemer. EU-medlemsstaterne bør uddanne fagfolk på uddannelsesområdet i, hvordan de skal behandle transspørgsmål i uddannelsessammenhæng, og hvordan de skal håndtere hændelser med transfobisk mobning og chikane.

Forskelsbehandling og adgang til sundhedsydelser

Som undersøgelsen viste, følte ca. én ud af fem respondenter, der har benyttet sundhedsvæsenet eller den sociale sektor i det år, der gik forud for undersøgelsen, at sundhedspersonalet eller personalet i den sociale sektor forskelsbehandlede dem, fordi de var transpersoner. EU-medlemsstaterne bør sikre, at sundhedspersonale og sygeforsikringspersonale modtager passende uddannelse og bevidstgøres om transpersoners sundhedsbehov for at fjerne fordomme og forbedre ydelsen af tjenester til transpersoner.

EU-medlemsstaterne bør overveje at sikre, at der er sundhedsydelser til rådighed, som specifikt henvender sig til transpersoner, og at transpersoner kan få lige og respektfuld behandling, når de benytter sundhedsydelser. Medlemsstaterne bør overveje at lette kønsbekræftende behandling og, når denne mulighed ikke er til rådighed, fremme adgangen til en sådan behandling i en EU-medlemsstat, der tilbyder det.

EU-medlemsstaterne bør henvise til sundhedsydelser, der specifikt henvender sig til transpersoner, i deres nationale sundhedsplaner og -politikker og sikre, at sundhedsundersøgelser, uddannelsesplaner og sundhedspolitikker også tager hensyn til transpersoner og deres behov.

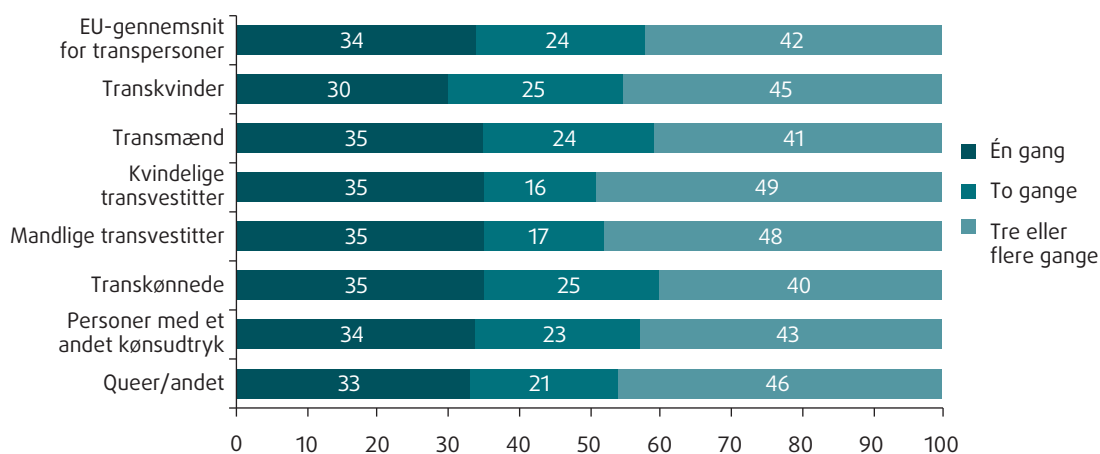
Vold og chikane

»At være transkønnet i Litauen er det værste, man kan forestille sig. Jeg lever i konstant frygt, og til sidst ønsker man ikke engang at leve. [...]. Jeg oplever så megen forskelsbehandling, chikane og vold, at det er blevet min hverdag.« (Transkønnet, 25 år, Litauen).

Det mest iøjnefaldende resultat af EU's LGBT-undersøgelse er den høje grad af gentagen vold og hadforbrydelser, som transpersoner er udsat for, hvilket tyder på, at politikkerne til bekæmpelse af hadforbrydelser bør forbedres i hele EU:

- Den årlige forekomst af vold og chikane er på ca. én hændelse for hver to transrespondenter,

Figur 6: Respondenter, der er blevet overfaldet eller truet med fysisk og/eller seksuel vold inden for de sidste 12 måneder, fordelt på antallet af hændelser og identitetsgrupper (procent)

Spørgsmål: FA1_3. Hvor mange gange har nogen fysisk/seksuelt overfaldet dig eller truet dig med vold inden for de sidste 12 måneder inden for Den Europæiske Union/i dette land?

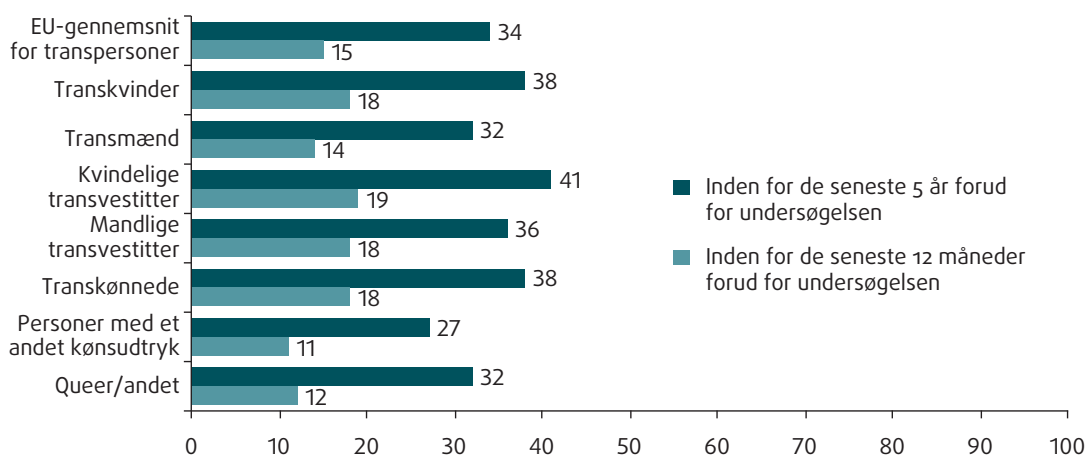
Grundlag: Transpersoner i EU's LGBT-undersøgelse, der var udsat for fysiske/seksuelle overfald eller trusler om vold inden for de 12 måneder der gik forud for undersøgelsen.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

- hvilket er to gange så meget som for respondenter, der er lesbiske, bøsser og biseksuelle.
- Ca. to ud af fem (44 %) transrespondenter, der var udsat for vold inden for de 12 måneder, der gik forud for undersøgelsen, oplyser, at dette skete tre eller flere gange i denne periode.
- En fordeling på identitetsgruppe viser, at kvindelige og mandlige transvestitter er mest tilbøjelige til at have været udsat for voldsepisoder (tre eller flere gange) i denne periode.

Med hensyn til vold med enhver begrundelse og ikke kun på grund af respondenternes kønsidentitet er transrespondenter blandt alle LGBT-grupper mest tilbøjelige til at oplyse, at de blev overfaldet eller truet med vold i både den femårige og etårige periode, som der spørges om i undersøgelsen. I de fem år, der gik forud for undersøgelsen, var 34 % af alle transrespondenter udsat for vold eller blev truet med vold, og 15 % var udsat for vold eller blev truet med vold i de 12 måneder, der gik forud for undersøgelsen.

Figur 7: Hyppigheden af vold og trusler om vold inden for de sidste 5 år og inden for de sidste 12 måneder, fordelt på identitetsgruppe (procent)

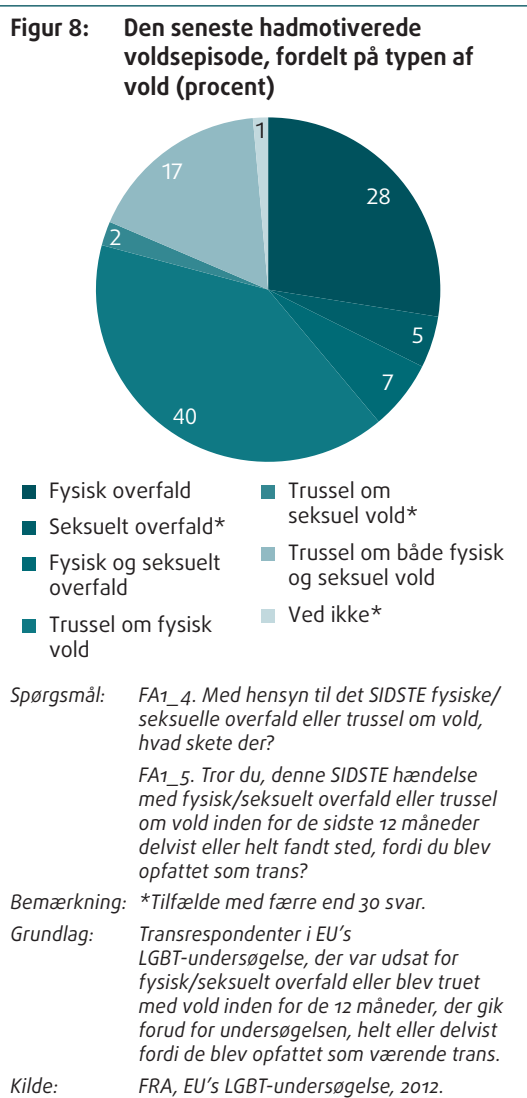

Spørgsmål: F1_A. Har du inden for de sidste 5 år: været fysisk/seksuelt overfaldet eller truet med vold derhjemme eller andre steder (gade, offentlig transport, på din arbejdsplads osv.) af hvilken som helst årsag? Ja.

FA1_2. Hvornår fandt det SIDSTE fysiske/seksuelle overfald eller trussel om vold sted? Inden for de sidste 12 måneder.

Grundlag: Transrespondenter i EU's LGBT-undersøgelse.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

Ca. én ud af ti (8 %) transrespondenter var udsat for fysisk eller seksuelt overfald eller blev truet med vold, der efter deres opfattelse helt eller delvist fandt sted, fordi de blev opfattet som transpersoner. Inden for de 12 måneder, der gik forud for undersøgelsen, var hadmotiveret vold mest sandsynlig blandt transkvinder (16 %), mandlige transvestitter (14 %) og transkønnede respondenter (11 %).

Blandt alle respondenter i LGBT-undersøgelsen var transrespondenter mest tilbøjelige til at anmelde hadmotiveret vold til politiet. Én ud af fem havde anmeldt den seneste hadmotiverede hændelse (21 %) og én ud af fire den mest alvorlige (24 %). Blandt grundene til ikke at foretage anmeldelse er:

- En dyb mistanke til politiet: Halvdelen af respondenterne anmeldte ikke hændelsen, fordi de ikke troede, at politiet ville foretage sig noget, og én

ud af tre, fordi de ikke troede, at de kunne gøre noget.

- Frygt for homofobiske, bifobiske og/eller trans-fobiske reaktioner fra politiet (over én ud af tre respondenter).
- I tilfælde af hadmotiveret chikane oplyser respondenterne som oftest, at episoden var for betydningsløs, ikke var alvorlig nok til at blive anmeldt, eller at de ikke tænkte over, at de kunne anmelde den.

Når hadmotiveret vold eller chikane blev anmeldt til en anden organisation end politiet, foretog de fleste transrespondenter indberetning til en LGBT-organisation (over halvdelen), én ud af ti til en statslig eller national institution som f.eks. et ligestillingsorgan, og/eller ca. 7 %-15 % til en generel organisation, der støtter ofre.

Gerningsmænd bag vold og chikane er i de fleste tilfælde ukendte mænd, der opererer i grupper. Hadmotiverede hændelser finder næsten lige så ofte sted indendørs som udendørs, mens hadmotiveret chikane lidt oftere finder sted i indendørs offentlige rum. Af alle *udendørs* steder nævner transrespondenter for det meste episoder på en gade, en plads, en parkeringsplads eller et andet offentligt sted. Af alle *indendørs* steder fandt hadmotiveret vold som oftest sted derhjemme, mens hadmotiveret chikane som oftest indtraf på arbejdspladsen. Én ud af ti af de seneste hændelser med chikane fandt sted på internettet eller pr. e-post, herunder Facebook og Twitter.

»Homofobi og transfobi er krænkelse af den menneskelige værdighed. Homofobiske og transfobiske holdninger er uforenelige med de værdier og principper, som Den Europæiske Union bygger på – jf. traktatens artikel 2.«

Europa-Kommissionen (2013), Kommissionens indsats gør LGBT-rettigheder til virkelighed, TALE/13/424, Haag, 17. maj 2013.

Voldshandlinger og chikane krænker retten til livet, retten til respekt for fysisk og psykisk integritet og dermed den menneskelige værdighed. Disse rettigheder er beskyttet af EU's charter om grundlæggende rettigheder.

Europa-Parlamentet opfordrede medlemsstaterne til »at registrere og efterforske hadforbrydelser mod LGBTI-personer² og vedtage straffelovgivning, der forbyder tilskyndelse til had på grund af seksuel orientering og kønsidentitet.« På tilsvarende måde opfordres Europarådet i anbefaling Rec(2005)5 til

² Akronymet »LGBTI« omfatter også interkønnede. Europa-Parlamentets beslutning af 4. februar 2014 om EU-køreplanen mod homofobi og forskelsbehandling på grund af seksuel orientering og kønsidentitet (2013/2183(INI)).

Tabel: Sted, hvor hændelser med hadmotiveret vold og trusler om vold fandt sted inden for de sidste 12 måneder (procent)

	Seneste hændelse	Alvorligste hændelse
I mit hjem	8	9
I en anden beboelsejendom, lejlighed*	3	4
I skolen, på universitetet*	5	6
På arbejdspladsen*	3	4
På en café, restaurant, pub, natklub	10	8
I en bil*	1	1
I offentlig transport	9	7
I en sportsklub*	0	0
Et andet indendørs sted*	2	3
På en vej, plads, parkeringsplads eller andet offentligt sted	46	43
I en park, skov*	3	4
Til en LGBT-specifik begivenhed (f.eks. natklub, bar) eller event (f.eks. pride-march)*	2	1
Et andet udendørs sted*	5	7
Andet*	2	2

Spørgsmål: FA1_10; FA2_10. Hvor skete det?

Bemærkning: *Tilfælde med færre end 30 svar.

Grundlag: Transrespondenter i EU's LGBT-undersøgelse, der var udsat for fysisk/sexuel overfald eller blev truet med vold inden for de 12 måneder, der gik forud for undersøgelsen (seneste hændelse), eller inden for de 5 år (alvorligste hændelse), der gik forud for undersøgelsen, helt eller delvist fordi de blev opfattet som værende trans.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

at »sikre effektiv, hurtig og upartisk efterforskning af påståede tilfælde af forbrydelser og andre hændelser, hvor det med rimelighed kan formodes, at ofrets seksuelle orientering eller kønsidentitet har været motiv for gerningsmanden«. Der blev også opfordret til at »sikre, at [...] de ansvarlige for disse handlinger retsforfølges og i givet fald straffes for at undgå straffrihed«³.

»Jeg har oplevet ydmygelse, tæv og fornærmelser fra folk, jeg kendte, og folk, jeg ikke kendte, men jeg ønskede, at folk i min omgangskreds skulle lære, at jeg er et menneske ligesom alle andre, og at min seksuelle orientering ikke gør mig anderledes end dem! Jeg er et menneske – en person. Jeg er stolt over at være bøsse. Jeg har aldrig løjet og vil aldrig gøre det i fremtiden, uanset prisen [jeg skal betale].« (Transperson, bøsse, 29 år, Bulgarien)

³ CoE, Committee of Ministers (2010), *Recommendation Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*.

FRA-udtalelse

Bekæmpelse af hadmotiveret vold og chikane mod transpersoner

Ved vurderingen af den nationale gennemførelseslovgivning til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/29/EU af 25. oktober 2012 om minimumsstandarder for ofre for kriminalitet med hensyn til rettigheder, støtte og beskyttelse (EU-direktivet om ofre) bør Europa-Kommissionen være særligt opmærksom på, om kønsidentitet og kønsudtryk på behørig vis er medtaget blandt ofrenes personlige egenskaber i forbindelse med individuelle vurderinger.

Ved gennemførelsen af EU's direktiv om ofre bør EU-medlemsstaterne være opmærksomme på de behov, som ofre for forbrydelser begået på grund af ofrets kønsidentitet har (jf. betragtning 9, 17 og 56 i direktivet). EU-medlemsstaterne bør sikre, at retten til beskyttelse af transkønnede personers privatliv, herunder navn og køn, respekteres fuldt ud under straffesagen, jf. artikel 21 i direktivet om ofre).

EU-medlemsstaterne bør overveje dispositive strafferetlige bestemmelser, der yder beskyttelse mod transfobiske forbrydelser og sikrer, at de retshåndhævende myndigheder er uddannet i at tackle transfobisk kriminalitet effektivt, hvilket indebærer bevidstgørelse om transspørgsmål.

EU-medlemsstaterne bør tage fat på den utilstrækkelige anmeldelse af hadforbrydelser, herunder forbrydelser mod transpersoner, sådan som det blev understreget i konklusionerne fra mødet i Rådet for Retlige og Indre Anliggender i december 2013, der afspejlede konklusionerne fra den konference om grundlæggende rettigheder, som Agenturet for Grundlæggende Rettigheder afholdt i 2013 i Vilnius. Medlemsstaterne opfordres til at træffe passende foranstaltninger til at fremme ofres anmeldelse af hadkriminalitet og så vidt muligt også gennem sammenslutninger, der støtter dem. Dette bør omfatte tillidsskabende foranstaltninger over for politiet og andre statslige institutioner. De retshåndhævende myndigheder bør derfor uddannes i at håndtere sager, der anmeldes af transpersoner, navnlig vedrørende støtte til ofre og systematisk registrering af hændelser. Praksis såsom »anmeldelser gennem tredjeparter«, der involverer civilsamfundsorganisationer via partnerskaber mellem flere instanser, kunne også overvejes for at forbedre anmeldelsesprocenten.

EU-medlemsstaterne bør sikre, at de retshåndhævende myndigheder på korrekt vis registrerer, efterforsker og retsforfølger hadforbrydelser på grund af kønsidentitet og kønsudtryk i overensstemmelse med de løbende bestræbelser på at forbedre og tilnærme indsamlingen af data om kriminalitet til hinanden (f.eks. Eurostats arbejdsgruppe vedrørende kriminalitetsstatistikker og strafferetsstatistikker inden for rammerne af EU's strategihandlingsplan for 2011-2015). Med henblik på at udvikle evidensbaserede retlige og politiske foranstaltninger bør medlemsstaterne indsamle statistikker om omfanget af og formerne for kriminalitet og ofrenes kønsidentitet (i overensstemmelse med artikel 28 og betragtning 56 og 64 i direktiv 2012/29/EU) samt om antallet af dømte gerningsmænd og den form for dom, de har modtaget.

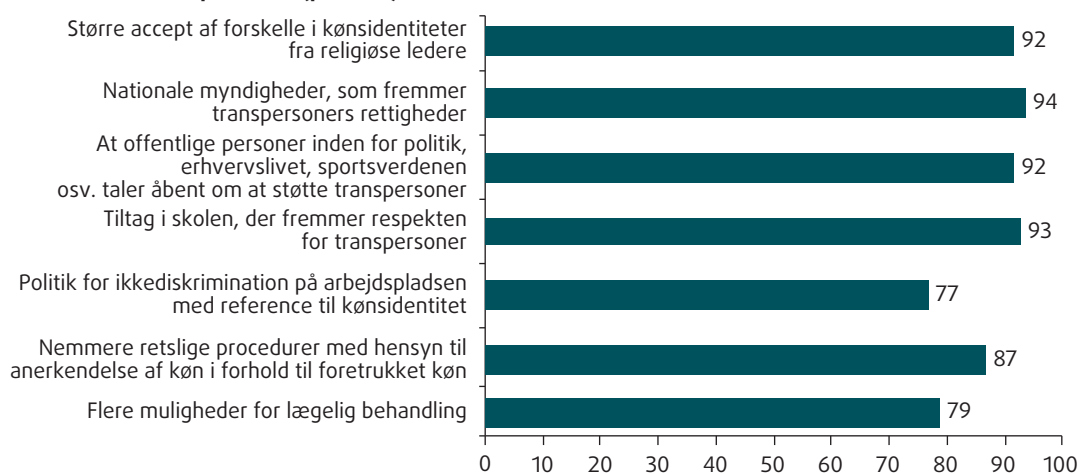
At leve som transperson

»Jeg betragter mig selv som mand med feminine træk i en kvindekrop. Når jeg taler med andre om det, tror de, jeg er sindssyg. Du er enten mand eller kvinde og dermed basta! Jamen, så er jeg ingenting.« (Kvindelig transvestit, 32 år, Danmark)

Undersøgelingsdataene viser, at mange transpersoner vokser op og lever i et socialt miljø, der for det meste ikke ved noget om transpersoners eksistens og behov. Når frygt forårsaget af vedvarende viktimitisering og forskelsbehandling er sammenfaldende med andres uvidenhed – herunder i ens egen familie, på arbejdspladsen eller i det sociale

miljø – er det at skjule sig eller undgå at blive set en forsvarsmekanisme. Men dette valg forstærker uundgåeligt den manglende anerkendelse og accept af transpersoners rettigheder. Stereotype holdninger og uvidenhed om transpersoners virkelige liv i dagligdagen og deres rettigheder fastlåser i varierende grad offentlighedens negative holdninger og dårlige behandling lige fra idiotiske vittigheder og groft sprog til alvorlig chikane og eksklusion. På denne måde skabes der et usynligt bur og opbygges hindringer for ligebehandling, og transpersoners liv umuliggøres. Endelig er transpersoner, sådan som transrespondenterne bemærkede, borgere, der føler, at de ikke har lov til at være sig selv.

Figur 9: Respondenternes holdninger til, hvad der skulle forbedres, for at de kunne leve mere trygt som transpersoner (procent)

Spørgsmål: TR6. Hvad ville gøre dig bedre tilpas ved at leve som transpersoner i det land, hvor du bor? Respondenter, som er »Enig« eller »Meget enig«.

Grundlag: Transrespondenter i EU's LGBT-undersøgelse.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

»Jeg er sikker på, at jeg ville have været udsat for mere forskelsbehandling og chikane, hvis jeg havde været åben om mit liv som transperson. Da jeg var nødt til at nævne dette i en retlig sammenhæng, gjorde jeg det, men ud over min familie, sundhedspersonale og eks partnere ved ingen, at jeg ikke er født som mand. Det var forholdsvis nemt for mig, men det er selvfølgelig trist, at jeg er nødt til at holde det strengt hemmeligt for at have det nemt.« (Transmand, 38 år, Nederlandene)

»Livet som transkønnet er præget af frygt. Jeg er altid på vagt over for negative reaktioner og føler behov for at »skjule mig«, når jeg befinder mig i de fleste offentlige situationer, f.eks. når jeg benytter offentlig transport, hvilket indebærer, at jeg har tungere og mere løsthængende tøj på, end jeg ellers ville foretrække.« (Transseksuel, 39 år, Det Forenede Kongerige)

At leve i et miljø, der er negativt stemt over for transpersoner, fører til, at transpersoner tilpasser deres udtryk og adfærd:

- En tredjedel af alle transrespondenter (32 %) undgår at give udtryk for deres køn – eller deres ønskede køn – gennem fysisk udseende og klædedragt af frygt for at blive overfaldet, truet eller chikaneret.
- Halvdelen af transrespondenterne oplyser, at de undgår bestemte steder eller lokaliteter på grund af denne frygt.
- Næsten én ud af fem respondenter undgår at være åben om at være transperson, selv i deres egen by, og seks ud af ti undgår at udtrykke deres kønsidentitet i offentlige transportmidler.

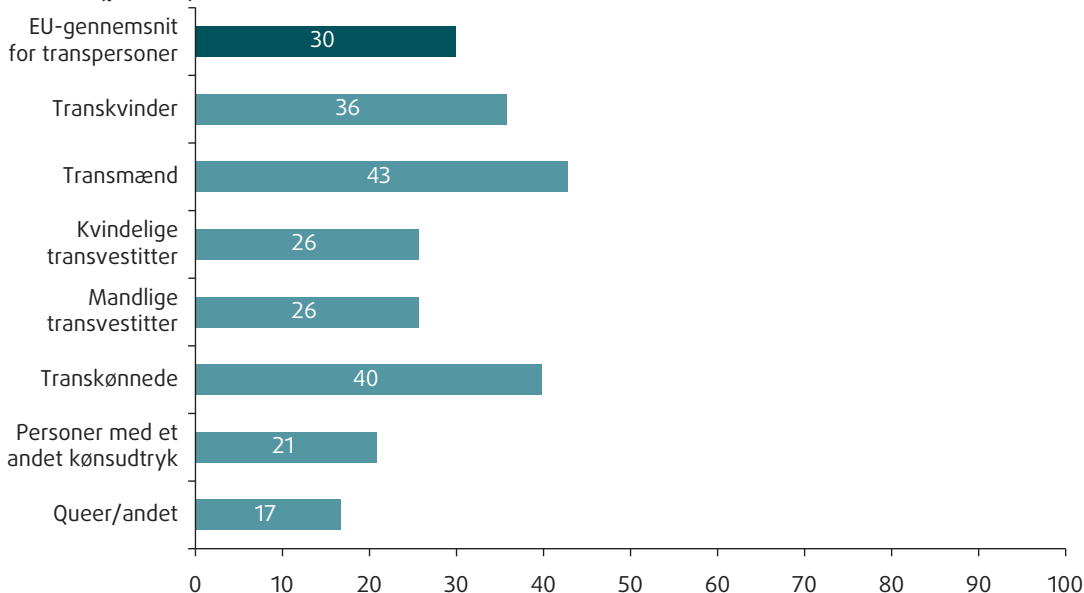
Det understreges i konklusionerne, hvordan transpersoners dagligdag berøres af offentlighedens sociale syn og reaktioner på transpersoner. Dette gør, at de ikke kan nyde godt af respekten for privatlivet, der omfatter retten til at udtrykke ens identitet på alle livets områder, herunder offentligt.

Fire ud af fem transrespondenter oplyser, at positive foranstaltninger til fremme af respekt for transpersoners menneskerettigheder såsom ligestillingsplaner, offentlige kampagner eller specialiserede tjenester er meget eller ret sjældne i det land, hvor de bor. Mere end ni ud af ti respondenter (94 %) oplyser, at hvis de nationale myndigheder fremmede transpersoners rettigheder, kunne de leve en mere tryk tilværelse som transpersoner.

Manglen på identitetsdokumenter, der svarer til ens kønsidentitet eller -udtryk, kan føre til forskelsbehandling:

- Én ud af tre respondenter følte sig forskelsbehandlet inden for de 12 måneder, der gik forud for undersøgelsen, når de skulle vise deres identitetskort eller andet officielt dokument, som viser deres køn.
- Næsten ni ud af ti (87 %) oplyser, at nemmere retlige procedurer for anerkendelse af deres foretrukne køn ville medvirke til, at de kunne leve en mere tryk tilværelse.

Figur 10: Har følt sig forskelsbehandlet inden for de sidste 12 måneder i en situation, hvor det var nødvendigt at vise et officielt dokument, der angiver ens køn, fordelt på identitetsgruppe (procent)

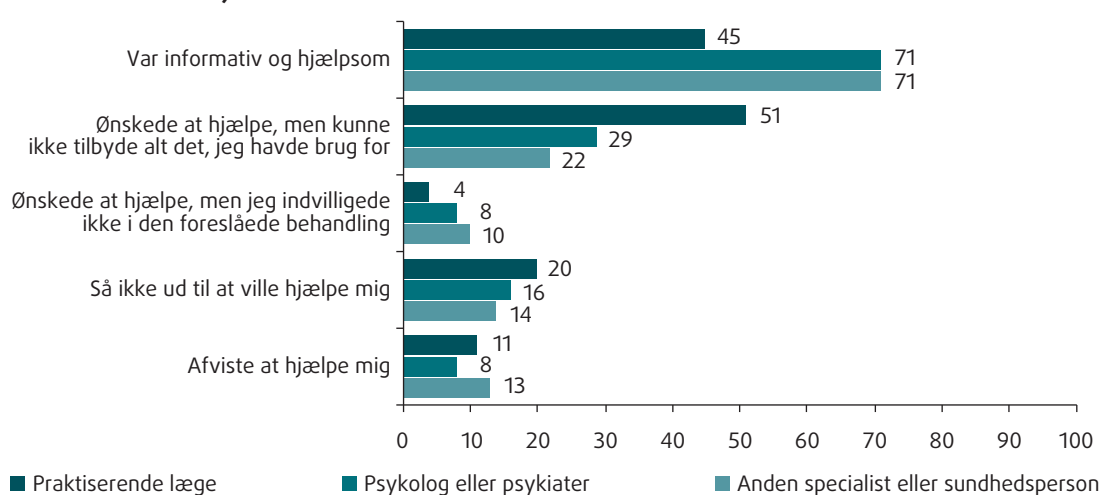

Spørgsmål: C4. Har du i løbet af de sidste 12 måneder personligt følt dig diskrimineret, fordi du er lesbisk, i nogle af de følgende situationer: – K. Da du skulle vise ID eller anden officiel dokumentation, som viser dit køn.

Grundlag: Transrespondenter i EU's LGBT-undersøgelse, der skulle vise et officielt dokument, som viser indehaverens køn, inden for de 12 måneder, der gik forud for undersøgelsen.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

Figur 11: Transrespondenters erfaringer med at søge hjælp, fordi de var transseksuelle (procent af tilfældene)

Spørgsmål: TR1. Har du nogensinde søgt psykolog- eller lægehjælp, fordi du var transseksuel? Ja.

TR3. Hvem søgte du hjælp hos, og hvad var resultatet? (Tjenesteydere og svarkategorier som anført i figuren, bortset fra svarkategorien »Ikke relevant«).

Grundlag: Transrespondenter i EU's LGBT-undersøgelse.

Kilde: FRA, EU's LGBT-undersøgelse, 2012.

»Kun 35 lande i Europa har retlige bestemmelser om anerkendelse af en transpersons kønsidentitet. Transpersoners eksistens er de facto ulovlig i 14 lande, da de ikke nyder anerkendelse. 21 lande i Europa kræver ved lov, at transpersoner steriliseres, før deres kønsidentitet anerkendes. Andre krav kan omfatte en diagnose som mentalt forstyrret, lægebehandling eller invasiv kirurgi, vurdering af den tid, de har levet med den nye kønsidentitet, og at de er singler eller fraskilt. Sådanne krav krænker en persons værdighed, fysiske integritet, retten til at stifte familie og frihed fra umenneskelig og nedværdigende behandling.«

Transgender Europe (TGEU) (2014), *Trans Rights Europe Map & Index 2014*, www.tgeu.org/Trans_Rights_Europe_Map

I Europarådets anbefaling CM/Rec(2010)5 understreges det, at medlemsstaterne bør træffe passende foranstaltninger til at sikre fuld juridisk anerkendelse af en persons kønsskifte på alle livets områder, navnlig ved at gøre det muligt at ændre navn og køn i officielle dokumenter på en hurtig, gennemsigtig og tilgængelig måde. Det hedder også, at »tidligere fastsatte krav, herunder ændringer af fysisk karakter for retlig anerkendelse af et kønsskifte, bør revideres regelmæssigt for at fjerne urimelige krav.«

Mange transpersoner har en høj risiko for en dårlig fysisk og mental sundhedstilstand. Flere undersøgelser har vist, at mange transpersoner har selvmordstanker, lider af depression, angst, påfører sig selvlæstelse og endog forsøger at begå selvmord.

Nogle, men ikke alle, transpersoner gennemgår en kønsskifteproces, ofte kaldet »transition«, for at tilpasse kroppen til kønsidentiteten.

To ud af fem transrespondenter (39 %), navnlig personer fra lavere indkomstklasser og personer uden job, har søgt læge- eller psykologhjælp i forbindelse med deres kønsidentitetsbehov. Erfaringerne med at søge hjælp er meget forskellige, idet syv ud af ti (71 %) oplyste, at de havde positive erfaringer med psykologer, psykiatere og andre specialister eller behandlere. Tilfredshedsraten falder dog til under halvdelen (45 %), når det drejer sig om praktiserende læger. Én ud af fem (20 %) oplyste, at det ikke virkede, som om deres praktiserende læge ville hjælpe dem, og én ud af ti (11 %) oplyste, at han eller hun ganske enkelt afviste at hjælpe.

Halvdelen af dem (52 %), der ikke har søgt psykolog- eller lægehjælp, ønsker ganske enkelt ikke hjælp eller har ikke behov for det. Grupperne af mandlige og kvindelige transvestitter, personer med andet kønsudtryk, og queer/andre respondenter er mest tilbøjelige til ikke at ønske/have behov for behandling. En tredjedel af transmændene (33 %) og transkvinderne (37 %) oplyser også, at de ikke ønsker psykolog- eller lægehjælp, fordi de er transpersoner. De respondenter, der ønsker eller har behov for psykolog- eller lægehjælp, men som indtil videre ikke har søgt hjælp, beretter om mange grunde til ikke at søge hjælp, f.eks. at de ikke tør, at de ikke ved, hvor de skal gå hen, eller at de frygter behandlernes fordomme. Næsten fire ud af fem (79 %) transrespondenter oplyser, at de, hvis der var flere muligheder for lægebehandling, ville kunne leve en mere tryk tilværelse som transperson.

FRA-udtalelse

Sikring af juridisk kønsanerkendelse

Som undersøgelsen har vist, er opnåelse af identitetsdokumenter, der svarer til deres kønsidentitet og -udtryk, et problem, der hæmmer mange transpersoners normale liv. EU-medlemsstaterne bør sikre fuldstændig juridisk anerkendelse af en persons foretrukne køn, herunder ændring af fornavn, socialsikringsnummer og andre kønsbetegnelser på identitetsdokumenter.

Kønsanerkendelsesprocedurer bør være let tilgængelige, gennemsigtige og effektive og sikre respekt for denne menneskelige værdighed og frihed. Navnlig bør skilsmisse og medicinske indgreb såsom sterilisation ikke kræves i juridiske kønsanerkendelsesprocesser.

EU-medlemsstaterne bør fuldt ud anerkende dokumenter og afgørelser, der er udstedt/truffet af andre EU-medlemsstater i forbindelse med juridisk kønsanerkendelse, for at gøre det lettere for transpersoner at nyde godt af retten til fri bevægelighed i EU.

Metodologi

EU's LGBT-undersøgelse blev gennemført i 2012 ved hjælp af et anonymt onlinespørgeskema og primært annonceret i LGBT-relaterede onlinemedier og sociale medier. Denne metodologi resulterede i den hidtil mest omfattende indsamling af empirisk information om LGBT-personer, der findes i Europa og på verdensplan. Rapporten og dette resumé beskriver opfattelser, erfaringer, holdninger og synspunkter hos transrespondenter på 18 år og derover, der var internetbrugere, blev orienteret om undersøgelsen og besluttede at deltage i den. Selv om resultaterne ikke kan betragtes som repræsentative for alle transpersoner i EU, betyder det meget omfattende undersøgelsesmateriale, at det er sandsynligt, at de tendenser, der er konstateret i resultaterne, i vidt omfang afspejler tendenserne hos transbefolkningen i EU.

I forbindelser med undersøgelsen blev der indført en vægtningsmetode for at opveje manglen på pålidelige statistikker over transbefolkningens forholdsmæssige størrelse i EU og afbøde virkningerne af, at nogle EU-medlemsstater er overrepræsenteret i det samlede undersøgelsesmateriale. Denne procedure sikrer, at holdningerne hos transrespondenterne fra hver EU-medlemsstat er repræsenteret i undersøgelsesresultaterne proportionelt med landets befolkning. I dette øjemed blev det antaget, at procentdelen af transrespondenter og transundergrupper blandt alle undersøgelsesrespondenter er den samme i hver EU-medlemsstat, og beregningerne byggede på denne antagelse (se bilag 2 til hovedrapporten for en fuldstændig beskrivelse).

Fleere metodologiske oplysninger findes i bilag 1 til FRA's fuldstændige rapport om transpersoner – *Being Trans in the European Union: Comparative analysis of EU LGBT survey data* (At være trans i Den Europæiske Union: Sammenlignende analyse af data fra EU's LGBT-undersøgelse, 2014) – se: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/being-trans-eu-comparative-analysis>.

Transpersoner eller personer, hvis kønsidentitet adskiller sig fra det køn, de fik tildelt ved fødslen, er ofte udsat for forskelsbehandling, chikane og vold overalt i Den Europæiske Union (EU) i dag. Dette skaber en frygt, som får mange til at skjule eller tilsløre deres sande identitet. I denne rapport gennemgås problemer med ligebehandling og forskelsbehandling, der skyldes to forhold, nemlig seksuel orientering og kønsidentitet. Heri analyseres data om de erfaringer, som 6 579 transrespondenter i EU's undersøgelse blandt lesbiske, bøsser, biseksuelle og transkønnede (LGBT) har gjort, som er den hidtil største samling af empirisk dokumentation af sin art. I denne analyse konstaterede FRA, at transrespondenter med få undtagelser melder om det højeste niveau af forskelsbehandling, chikane og vold blandt LGBT-undergrupperne.

Lige og fuld deltagelse i samfundslivet for alle uden forskelsbehandling er en forudsætning for inklusive og sammenhængende samfund. I den henseende tegner resultaterne af undersøgelsen et billede af en foruroligende virkelighed. De viser, at lighed for transpersoner endnu er et vanskeligt opnåeligt mål, og alligevel kommer denne rapport på et tidspunkt, hvor et stigende antal EU-medlemsstater tager skridt til at fremme og beskytte transpersoners grundlæggende rettigheder. Den dokumentation, der er blevet indsamlet og analyseret på grundlag af denne undersøgelse, bør være en hjælp for politikere og beslutningstagere i deres bestræbelser på at udforme lovgivning, politikker og strategier, der i højere grad sikrer disse rettigheder.

Flere oplysninger:

For den fuldstændige FRA-rapport om transpersoner— *Being Trans in the European Union: Comparative analysis of EU LGBT survey data* (At være trans i EU: Sammenlignende analyse af data fra EU's LGBT-undersøgelse, 2014) — se <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/being-trans-eu-comparative-analysis>.

For den fuldstændige rapport om LGBT-undersøgelsen— EU's LGBT-undersøgelse — *European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey — Main results* (EU's LGBT-undersøgelse — Den Europæiske Unions undersøgelse blandt lesbiske, bøsser, biseksuelle og transkønnede — Vigtigste resultater, 2014) — se <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-main>.

For den sammenfattende rapport om LGBT-undersøgelsen — *European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey — Results at a glance* (EU's LGBT-undersøgelse — Den Europæiske Unions undersøgelse blandt lesbiske, bøsser, biseksuelle og transkønnede — Resultater i kort træk, 2013) — se <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-results> (findes også på fransk og tysk).

En oversigt over FRA-aktiviteter vedrørende LGBT-spørgsmål er tilgængelig på: <http://fra.europa.eu/en/project/2011/homophobia-transphobia-and-discrimination-grounds-sexual-orientation-and-gender>.

Publikationskontoret

© Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende
Rettigheder, 2014
Foto: © Shutterstock

FRA – DET EUROPÆISKE UNIONS AGENTUR FOR GRUNDLÆGGENDE
RETTIGHEDER

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Østrig
Tlf. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency

ISBN 978-92-9239-716-6

TK-06-14-152-DA-C doi:10.2811/835139